

Oponentský posudek na disertační práci

autor : **Robert Čapek**
název práce : **Učitel a žáci jako spolutvůrci a konzumenti školního klimatu**
oponent : Doc. PhDr. Dobromila Trpišovská, CSc.

Domnívám se, že v současné době, kdy se vzdělávání a školský systém v České republice zmítá ve zmatcích, kdy se velmi pomalu hledá takový model vzdělávání, který by odpovídal požadavkům 21.století, je každý racionální a kvalifikovaný vhled do školní atmosféry nanejvýš vítaným příspěvkem. Je zřejmé, že výběr tématu Robertem Čapkem považuji za výběr aktuální a společenský potřebný. Autor ve svém úvodu k disertační práci píše „...každý chodil do školy a školní klima prožíval a podílel se na jeho vytváření“. Z tohoto neoddiskutovatelného faktu plyne nebezpečí, že se mnoho z absolventů českých škol (většina z nich jsou navíc i rodiči) cítí být znalci, kteří si činí právo na interpretaci jednotlivých složek školního klimatu. Bohužel však často bez potřebné erudice a zkušeností, o to však s větší vehemencí a suverenitou. Je proto nutno ocenit, že si autor toto téma vybral pro svou disertaci. Vědom si komplexnosti problematiky, vybavil se k tomu dostatečným studiem související odborné literatury, jejíž znalosti ve formě citací v rozsahu celé práce velmi často využívá.

Verbální formulaci konkrétního celkového cíle netradičně nalezneme až na samotném konci práce (viz trojjazyčný abstrakt). Autor za cíl považuje uspořádání poznatků školního klimatu s důrazem na klima třídní. Ve výzkumné části disertace pak hovoří o primárním cíli výzkumu, kterým bylo změřit klima ve třídě různými nástroji a ověřit, zda výsledky měření realizované kvantitativním způsobem, mohou ukázat kvalitu vzájemné interakce mezi učitelem a žákem a přitom detekovat vliv intervencí učitele. Dalšími dílčími cíli bylo zjistit, zda existují charakteristické kvality klimatu v závislosti na předmětu nebo typu školy (autor si vybral vzorky ze základních škol(ZŠ) a víceletých gymnázií(VG)).

Opírajíc se o názory renomovaných odborníků se R.Čapek rozhodl, že u hlavního kvantitativního šetření nestanoví žádné hypotézy a formuloval osm výzkumných otázek:

1. Změnilo se klima ve školních třídách (v českých školách) v porovnání s předchozími výzkumy nástrojem CES ?

2. Existují rozdíly v třídním klimatu mezi stejnými ročníky základní škol a víceletých gymnázií ?
3. Liší se vnímání klimatu žáků a jejich učitelů?
4. Vytvářejí učitelé s určitými stejnými charakteristikami (například učitelé konkrétních předmětů nebo učitelé zodpovědní/nezodpovědní podle RSA) vzájemně podobné charakteristiky třídního klimatu?
5. Souvisí spolu některé složky klimatu více než jiné?
6. Přejí si žáci zlepšení klimatu ve svých třídách?
7. Je možné ověřovat různé složky klimatu v jedné třídě pomocí více nástrojů na měření klimatu?
8. Jsou dotazníky (tedy kvantitativní nástroje) pro měření klimatu vhodné?

Autor si je vědom nedostatků, které přineslo použití kvantitativní metody (dotazník CES), při vědomí těchto nedostatků si odpovídá na svých 8 výzkumných otázkách. Odpovědi ve své většině potvrzují výsledky, které byly již publikovány v odborné literatuře (viz např. Lašek, 2001). Současně se však objevují ve výsledcích některé nové prvky, které autor interpretuje po svém (např. srovnávání klimatu na ZŠ a VG, rozdíly ve vnímání klimatu mezi učiteli a žáky, odlišnosti vlivu různých předmětů atp.). Potvrzuje také korelaci mezi některými složkami klimatu (např. jasnost pravidel a pořádek a organizovanost), což podle něj ukazuje na spojitost jednotlivých jevů a procesů ve třídě. V této souvislosti považují za vhodné zmínit autorovo spekulativní hodnocení příčin, kterými zdůvodňuje rozdílné výsledky v jednotlivých předmětech (matematika, informatika, hudební výchova a cizí jazyky). Při interpretaci již známých výsledků (konkrétně u čtyř z osmi stanovených výzkumných otázek) si pomáhá citacemi z odborné literatury.

Výzkumná část je vybavena nezbytnými tabulkami, u některých však postrádám v komentáři dostatečné vysvětlení práce se zpracováváním číselných údajů. Na rozdíl od této výtky je však autorská interpretace výsledků dobře vybavena a doplněna názornými a konkrétními příklady, jimiž se věcné problémy do hloubky osvětlují.

V závěru disertační práce kladně hodnotí použitou metodu kvantitativního zpracování, i když konstatuje její jistá omezení (poněkud skrývá individuální pojetí klimatu jednotlivými žáky). Nicméně považuje tento nástroj za vhodný prostředek akčního výzkumu učitele. Uvádí příklady, jak s ním konkrétně pracovat a přimlouvá se za periodické měření klimatu učitelem. Jeho výsledky doplní další metody vnímání klimatu (pozorování, rozhovor...). Chápe to jako jednu z cest ke zvýšení úrovně vzdělávání na českých školách.

Jak již bylo svrchu napsáno, hlavním cílem práce bylo uspořádat poznatky o školním klimatu s důrazem na klima třídní, výzkumnými cíli primárním i dílčími pak změřit kvalitu rozhodujících složek a srovnat rozdíly závislé na typu školy nebo druhu školního předmětu. Takto formulovaný hlavní cíl práce by ovšem mohl být považován za nedostačující, neboť disertace by měla přinášet především poznatky nové.

Teoretická část práce (uspořádání poznatků o klimatu, citace z odborné literatury) jednoznačně převládá a tvoří většinu práce (cca 120 stran) a výzkumná část není tak obsáhlá (cca 20 stran), avšak i ta obsahuje uspořádání poznatků a to dvojího druhu: potvrzení již zjištěných výsledků v odborné literatuře na straně jedné a autorskou interpretaci nových poznatků na straně druhé. Otázkou ovšem je, zda je poměr obou částí dostatečně vyvážen.

Poznatky z výzkumné části z poloviny potvrzují výsledky šetření publikovaná v odborné literatuře a autor práce se na ně v těchto konkrétních odpovědích na výzkumné otázky odvolává. V dalších čtyřech můžeme nalézt poznatky nové, které také autor využívá při vysvětlování konkrétních příkladů metody „motivačního testu“, který lze považovat za přínos disertační práce.

Již v úvodu jsem naznačila, že práce podobného typu mohou pomoci především při stanovení racionální diagnózy českého školství, které teprve hledá cestu ke zvýšení své kvality. Tato konkrétní práce tak činí ve dvou rovinách. První spatřuji ve shromáždění velkého množství odborných poznatků z oblasti měření a vyhodnocování školního klimatu. Eventuální následovníci mohou v této práci najít podrobně utříděné renomované autory, jejich názory, výsledky a odkazy na jejich další výstupy (viz seznam literatury a velmi časté citace k podpoře autorových interpretací a výkladů).

Ve výzkumné části nalezneme výsledky konkrétního šetření provedeného autorem na velkém vzorku respondentů (žáci a učitelé ZŠ a VG), které jsou zasazeny do kontextu již publikované odborné literatury a jsou východiskem pro autorův návrh na stanovení postupu učitelů při zjišťování úrovně vztahů školního klimatu. V práci je tedy možné nalézt přínos pro společenskou praxi, nicméně přínos vědecký nelze přeceňovat.

Po formální i po obsahové stránce dodržel autor standardní zavedená schémata pro napsání odborné studie, k formální stránce si nemohu odpustit malou poznámku. Odstranění překlepů, gramatických chyb a celé řady stylistických neobratností by jistě přispělo k větší kvalitě práce.

S přihlédnutím ke všem okolnostem, kladům i kritickým připomínkám konstatuji, že hlavní cíl disertační práce byl dosažen a práce splňuje podmínky disertačního řízení.

V Praze 2. 9. 2009